

Ekeskogs Kyrkoport med 2 Liljestenar Foto: Stig Ljungwald

Kulturhistoriskt program i Töreboda kommun 2023- 2026

Kulturarv och kulturmiljöer

EN VÄGVISARE I VIKINGATIDA VADS BO

Boindelningen i Västgöta/ Dal-

Sedan urminnes tider finns spår av en territoriell indelning av Västergötlands och Dalslands områden i enheter byggda av 8 ”Bon” där Vads Bo var störst och omfattade nuvarande Mariestads, Gullspångs, Törebodas samt delar av Skövdes och Karlsborgs kommuner. Varje bo hade en bogård/ förvaltningsgård.

I Vads Bo låg bogården i närheten av Vads kyrka(i nuvarande Tidän). Förutsättningen för att kunna leda och kontrollera både mark och folk var att kungen ständigt befann sig på resande fot. Ett ambulerande sätt att regera. På färden mellan bogårdarna/ residensen måste kungen och hans stora följe ibland även göra uppehåll på icke ”kungliga” gårdar där bönderna var tvungna att ställa upp med mat och husrum. Detta kallades gästning som i värsta fall kunde ruinera en gård.

Därför tilldömdes kungen de 8 bogårdarna/ förvaltningsgårdarna efter genomförd edgångsritt och val enligt Äldre Västgötagens Rättslösabalk.

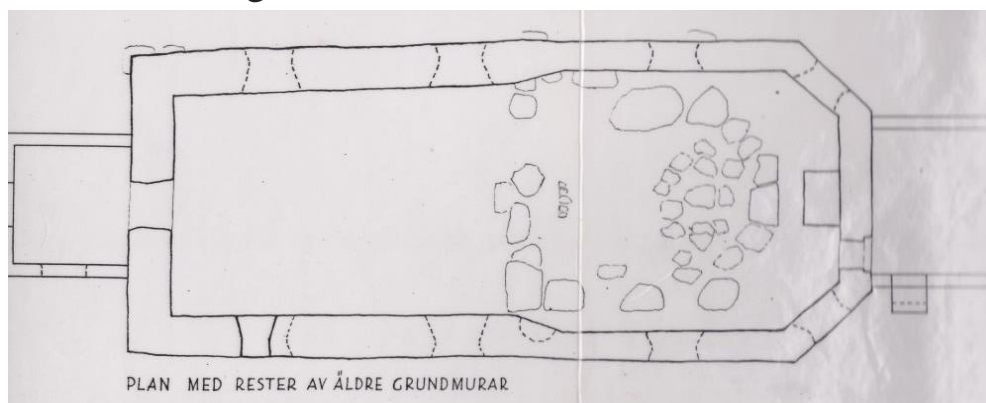
I Vads Bogård residerade således Erik Segersäll (– 995), Olof Skötkonung, (995- 1022) Anund Jacob,(1022- 1050) Emund ”Gamle”(1050- 1060) och Stenkil (1060- 1067) periodvis under vikingatiden.

Karleby i nuvarande Mariestad var underordnat Vad där de edsvurna Karlarna/ krigarna i huvudsak försvarade inloppet av Tidån i händelse av ovälkomna besökare. **Se referens3, 8 och 9**

Vads Kyrka Citat ur från kyrkans hemsida:

”Vid en tidigare restaurering 1947 påträffades den ursprungliga 1100- eller 1200-talskyrkans grund (se teckning nedan)” Slut citat

På bilden ser man grunden från den medeltida kyrkan och grundstenar från den vikingatida! Blev detta undersökt?

Ritning/ foto: Arkitekt/ SAR Adolf Niklasson

Skaga Stavkyrka (Från hemsidan)

Citat: *”Skaga stavkyrka har anor från 1100-talet då den första kyrkan restes på platsen. Idag är det den tredje kyrkan vi ser. Den första kyrkan på platsen fanns här redan på 1130-talet och sägs ha uppförts av vikingadottern Skaga.”* Slut citat

Älgårås träkyrka.

Klocka med runrad. I området finns flera blästerugnar för järnframställning

Ekeskogs kyrka Citat från hemsidan:..”*Från medeltiden har bevarats liljestenar, en madonnaskulptur från 1200-talet..... Den så kallade ”Ekeskogsmadonnan”, krönt kvinnligt helgon..... en Mariabild från samma tid”* Slut citat
Se referens 7. (Understruket: författarens åtgärd.)

Bällefors Kyrka

En Liljesten till vänster mot bodväggen.

Moholms Kyrka

Citat från hemsidan:... *"Under 1100- 1200- talet ska ett kapell, S:t Marci, ha legat vid en offerkälla på Moholms säteris ägor, tillägnat Sant Markus..... Från medeltiden är även bevarat två liljestenar och en träskulptur från 1300- talet, Sankt Mikael."* Slut citat

Frågor: Vilka var dessa helgon?

Kan man lokalisera kapellet och få det daterat?

Hjälstads Kyrka

Ett antal Liljestenar är uppkastade på kyrkans stenvägg som skräp! Två stenar blev grindstolpar! Se bilderna nedan!

Foton: Stig Ljungwald

Förslag: Tag reda på Liljestenarna. Låt expert rengöra. Placera dem under tak på lämplig plats inne i samhället med information om stenarna och var man kan finna fler kulturminnen i området.

Se referens 4.

Utanför muren finns också en Runsten med tolkningen: *"Geting reste denna sten efter Germund, sin broder. En god Thegn. Gud hjälpe"*

Se referens 6.

Sveneby/ Karlstorp

Se referens 1, Sidan 13 Första stycket!

Sveneby Kyrka.

Citat från hemsidan. ” *Under en renovering på 1970- talet fann man en skottglugg i sydfasadens läktarvåning vars fönsterram med C-14- metoden daterades och visade sig vara från år 1005.*” Slut citat

Sensationellt! Vikingatid! I närheten finns också en ödekyrkogård.

Trästena Kyrka

Fornborg, Hällristning och första kyrkans Ödekyrkogård (vid Stomman) som behöver utforskas vidare.

"I Kung Stenkils fotspår"(Kung 1060- 1067)

Trästena kyrka, *Stenkälla. Stensfält, Stenbacken, Trästenebäcken, Stenkils Borg.*

Kung *Stenkil* har lämnat många spår efter sig och förtjänar därför en egen berättelse.

Bäck Kyrka

Beskrivning ur hemsidan Citat: ”*Bäck hade tidigare en liten träkyrka, den äldsta möjligen av stavform, som längre fram ersattes av liggande stockar. Den äldsta kyrkan var enligt sägen belägen på höjden mitt emot Ymsjöholms allé. Ur ett protokoll från en kyrkostämman 1748 framgår klart att byggmästarens första åtagande när det gällde byggandet av den nya kyrkan, var att riva den gamla "till undvikande av hinder och olägenhet".* Slut citat.

Liljsten till höger i vapenhuset.

Fredsbergs Kyrka

En liljsten till höger i vapenhuset. Första kyrkan- se Vads Kyrka.

Liljstenar kallas de plana, reliefhuggna symbolstenarna i palmettornamentik som i stort antal- ca 350 hittills kända- påträffats i Västergötland. Motiven är hämtade från religiösa skrifter som är fulla av symboler och allegorier

Förebilderna finns österut. Främst i Armenien, Ukraina, Vitryssland, Turkiet och Grekland. Stenarna är av högsta konstnärliga klass och det kan möjligen vara så att kristna nordbor fört med sig en eller annan utbildad konstnär från Kiefriket. Tydligast kan man se liknelsen i

Heliga Sofiakatedralen i Kiev. (Se bild) Foto: Carl T Ek

Stenarna härstammar från 900- talet till mitten av 1000- tal då kontakten var livlig med Kiefrikets storfurste Jaroslavs I och hans hustru Ingegerd, Olof Skötkonungs dotter. Liljestenarna bör ha kommit ur bruk senast efter deras dödsfall 1050-54 och den ortodoxvänlige svenske kung Emunds frånfalle 1060 då Stenkil tog över. **Se referens 2, 4, 5 och 8**

Runstenar i Töreboda

Vg3, i Armeneby i Bällefors socken

”Tumme och hans bröder reste denna sten efter fader Torsten”

Vg6, i Fägremo Fägre socken

”Anund och Torsten de reste stenen.....”

Vg8, i Hjälstad. Hjälstads Kyrka

”Geting reste denna sten efter Germund, sin broder. En god Thegn. Gud hjälpe”

En thegn var i tjänst hos den danske kungen Knut ”Den store”(994-1035) **Se referens 6 och 10**

Runstenar

De äldsta bevarade föremålen med runskrift är från 200- talet e.Kr. Runraderna kallas Futharken. Den äldsta innehöll 24 tecken och kallas ”Den urnordiska runraden”. Den ersattes av på 700- talet av ”Den vikingatida runraden” som hade 16 tecken.

Runstenar är inte gravstenar. De är minnesstenar som restes på platser där de kunde ses och läsas av många. Oftast namnges den som lät resa stenen följt av den ev. dödes namn, släktskapaförhållande eller vad någon uträttat. När stenen skulle resas var man tvungen att anlita en yrkesman, en kringresande runristare/ konstnär. Det kunde ta veckor

eller månader och kostade därefter. Bara rika personer kunde alltså resa en runsten. Under 1000- talets senare del upphör seden att resa runstenar. **Se referens 10**

Bautastenar

Kårtorpastenen (finns det fler?)

Bautastenar är förkristna minnesstenar som restes vid högar, på gravfält, vid domarringar och andra stensättningar som minnen av viktiga personer. De avlöstes succesivt av rustenarna när runorna gjorde sitt inträde.

Skeppsättningar

- Böckersboda och Askeberga.

Dessa är daterade till folkvandringstid men är ändå av intresse då de kan ha använts under vikingatid för diverse ceremonier, förrättningar m.m.

Fägrebäcken

Båtled Vänern- Tidån- Fägrebäcken- Sjön Viken till Vättern och vidare österut. Handelsresor, emigrationsresor, varingaresor, missionsresor m m och inte minst kontakten med Sigtuna.

Se referens 11.

Bankälla, Hjalstad och Valla.

Guldfynd

Kungagrav i Löfsäng

Uppgift av kultursektorn. Oklart vilken kung som avses. Var i Löfsäng? Är den arkeologiskt undersökt?

Kungsholmen

-norr om reningsverket? Uppgift av kultursektorn. Oklart vad som avses.

Sammanfattning

Ovanstående ”axplock” och utsagor är vikingatida och i första hand avsedda att studeras lokalt av medborgarna i Töreboda kommun. Däremot har aktiviteter och händelser från denna tid inte någon begränsning i nuvarande politiska kommungränser varför jag hänvisar

till den vikingatidens indelning i ”bon” I detta fall Vads Bo.
Det är nu min förhoppning att mitt bidrag kan väcka intresset och leda till kunskap om vår Vikingatida kulturhistoria.

REFERENSER

- 1. Maria Vretemark** Osteolog/ Arkeolog Västergötlands Museum.
”Karleby Kyrka- traditionen som blev sann”
- 2. Henrik Jansson** Docent, Universitetslektor , Proprefekt historia
”Vikingar och kristendom- några huvudlinjer i och kring den kyrkopolitiska utvecklingen i Norden ca 800- 1100”.
- 3. Verner Lindblom** Forskare, historiker, författare.
”Boindelningen i Västgöta/ Dal”. Ur Västgötabygden 2:12
”Yngre Västgöotalagen”(Uppdatering av ”Äldre Västgöotalagen”)
- 4. Verner Lindblom, Kerold Klang och Leon Rhodin,**
”Gudaträd och Västgötska Skottkungar- Sveriges bysantinska arv”
Leif Gren Arkeologiska institutionen, Stockholms universitet.
”Förebilder till Liljestenarna måste redovisas- replik till Markus Dahlberg”. Ur Fornvännen 96/ 2001
- 5. Carl T. Ek** Ortodox Präst, författare, forskare, föreläsare.
”Den nordiska ortodoxins gryning” ur Ortodox tidning 2018 fr o m utgåvan februari/ mars t o m november(månadstidning)
- 6. Carl Löfving** Jurist, arkeolog vid Göteborgs Universitet.
”Vid nordliga leden- Västsverige för 1000 år sedan”
- 7. Laurence Gardener** Forskare, författare, Ätten Stuarts officiella historieskrivare, medlem av ”The Society of Antiquaries of Scotland”.
”Gåtan Maria Magdalena- sanningen om Jesus närmsta lärlunge”
- 8. Stig Ljungwald** Fri forskare.
”På jakt efter historiens vingslag i Vikingatida Mariestad- och det bysantinska arvet.”
- 9. Dick Harrison** Professor i historia vid Lunds universitet.
”Sveriges historia”. Sid. 284. 4:e stycket ”Förutsättningen”
- Eskil Magnusson** Lagman
”Äldre Västgöotalagen”
- 10. Marit Åhlen.** Runverket
”Runinskrifter i Skaraborgs Län”
- 11. Ingegerd Särllvik**
”Fägrebäcken, Fägre och Mo socknar, Västergötland: en utredning om Fägrebäckens betydelse som färdled i äldre tid”

Stig Ljungwald/ fri forskare